

De 'wijde Gaper' van Nieuwestad 156

Op 16 juli 2007 is een replica van de oorspronkelijke gaper aangebracht aan de gevel van 'Manfield' aan de Nieuwestad 156. In 1992 kwam men er tijdens onderhoud van het pand achter dat de portretbuste dusdanig was aangetast dat grondig herstel noodzakelijk was. Daarmee wachten zou ongetwijfeld de ondergang van het curieuze houtsnijwerk hebben betekend. Barsten in het hout hadden zulke scheuren veroorzaakt dat het beeld op vele plaatsen was gaan 'gapen'. Door inwatering was het inwendige gaan rotten en de verf liet overal los. Met een subsidie uit het monumentenfonds van de gemeente besloot de eigenaar het beeld te laten restaureren. Het is helemaal geïmpregneerd en weer opgeknapt. Vanwege de kwetsbaarheid heeft het sedert begin 2008 een plaatsje gekregen in het informatiecentrum van het Historisch Centrum Leeuwarden.

Een gaper is doorgaans een beeld van het hoofd van een man, meestal van zuidelijke afkomst, een moor, die zijn mond open doet alsof hij gaapt. De geopende mond zal echter geen langgerekte geeuw hebben voorgesteld, doch zal eerder de inname van een heilzaam medicament hebben uitgebeeld. De zuidelijke of exotische afkomst van de gaper zal symbool hebben gestaan voor de herkomst van de ingrediënten van de medicijnen. Daarnaast zal deze herkomst wellicht ook een heilzame werking hebben gesuggereerd.

Ooit moet Nederland honderden gapers hebben geteld, maar tegenwoordig zijn er nog maar enkele tientallen aan de gevels te ontdekken. De oude en vertrouwde 'Wijde Gapers' zijn inmiddels een zeldzaam verschijnsel geworden. Leeuwarden heeft er dus nog één. Al sinds 1978 is de schoenzaak van 'Manfield' in het pand gevestigd. Daarvóór waren in het pand zeker 125 jaar lang apothekers gevestigd. Deze beroepsgroep afficheerde zich vanouds door middel van een in het oog springende 'Wijde Gaper'. Overigens was dit uithangteken al eerder in zwang bij drogisten. De oudste foto waarop de 'Wijde Gaper' aan de Nieuwestad 156

is te zien, moet begin 1871 zijn gemaakt of eerder. Op 9 februari van dat jaar werd namelijk besloten tot wegneming van de oude Waagsbrug. Op deze foto, waarvan onderstaande afbeelding een uitsnede is, staat de brug nog afgebeeld. Overigens is er rond 1980 weer een nieuwe Waagsbrug over de gracht tegenover het Herenwiltje gelegd.

In de 19de eeuw stond het pand op de hoek van de Eewal en de Grote Hoogstraat oostzijde eveneens bekend als "De Wijde Gaper". In het achterhuis van dit pand - destijds door een muur in het midden van het voorhuis afgescheiden - was sedert 1764 de Joodse "Drogisterij Polack" gevestigd. Nadere bestudering van foto's uit het midden van de zestiger jaren van de negentiende eeuw laten echter aan het voorhuis aan de noord- en westzijde geen 'Wijde Gaper' zien. Mocht die er toen nog wel hebben uitgehangen dan moet dat aan de gevel van het achterhuis aan de zijde van de Grote Hoogstraat zijn geweest.

De naam van het pand komen we voor het eerst tegen in de Leeuwarder Courant van 23 mei 1834, wanneer de klokreperateurs A. Reitsma & T. Klomp in een kennisgeving van 8 mei van dat jaar bekend maakten dat zij zich op 12 mei zouden vestigen aan de Eewal naast het pand de "Wijde Gaper", zich daarbij in de gunst van land- en stadgenoten aanbevelend. In een door Johan Winkler (1840-1916) in 1898 op schrift gesteld ooggetuigeverslag van de terechtstelling van de moordenaar Ruurd Passchiers van Dijk op het Hofplein in 1846, wordt eveneens de "Wijde Gaper" op de hoek van de Grote Hoogstraat en de Eewal aangehaald: *'De dienstbode mijner Ouders haalde mij dien dag uit school, nam mij op haren arm en ging met mij staan aan het einde der Hoogstraat bij "de Wijde Gaper", op den hoek van het toenmalige Gouverneurshuis, om dat ophangen te zien. Verder kon zij niet doordringen; tot daaraan toe stond het volk dicht opéén gedrongen'* . Als in 1871 Zadock Salomon Polack op 81-jarige leeftijd overlijdt, wordt door de notaris die het pand wegens 'sterfgeval en kwitering van de affaire' verkoopt, in de aankondiging in de Leeuwarder Courant vermeld dat in de 'welingेरichte burger- en koopmanshuizinge, genaamd 'de Wijde Gaper', meer dan eene eeuw eene affaire in droogerijen, specerijen en verfwaren met veel succes is uitgeoefend'. Nog vóór de provisionele verkoop van het pand op 5 september 1871 overlijdt ook Zadock's weduwe Mietje Philip Polack op 73-jarige leeftijd. Het pand wordt per 1 december van dat jaar overgedaan aan J.J. Sterkenburg die er op 3 mei 1872 een winkel in laarzen en schoenen opent.

Zowel hij als zijn opvolger C. van Abs, die er in 1884 een winkel in kantoor- en schrijfbehoeften drijft, vermelden in hun advertenties regelmatig dat het pand vanouds als "De Wijde Gaper" bekend stond. Waar deze gaper is gebleven valt helaas niet meer te achterhalen. Niet geheel uit te sluiten valt dat Zadock Salomon Polack en echtgenote wegens de voorgenomen opheffing van de drogisterij - zij hadden namelijk geen kinderen - de gaper voor een redelijke prijs hebben kunnen slijten aan de apotheker aan de Nieuwestad.

CARBOL- en GITA-RECHT-PAPIER.

Van ouds „De Wijde Gaper“.

Wegens deuning van den **Eewal** was mijn **WINKEL** eenigen tijd bijna **ongenaakbaar**; thans nu dit beletsel grootendeels is opgeheven, noodig ik bij deze ieder beleefd uit mij met een bezoek te vereeren, ten einde zich te kunnen overtuigen van de **BILLIJKE** prijzen mijner deugdelijke **ARTIKELLEN**.

Onder minzame aanbeveling,
C. VAN ABS,
 in Kantoor- en Schrijfbehoeften.
 Leeuwarden, hoek Eewal, 46.

CLOSET-PAPIER.